

УДК 339.664:351.746.1(477)

ГЕРШУНЕНКО ЮЛІЯ,

головний економіст з роботи з VIP-клієнтами відділу роздрібного бізнесу ПАТ АКБ "Львів"

ВИРОБНИЧО-ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті проаналізовано категорію "виробничо-експортний потенціал", його структурні елементи та динаміку використання продуктивних сил для створення продукції, конкурентної на внутрішньому та зовнішніх ринках. Виділено проблемні сфери реалізації потенціалу вітчизняної промисловості та сформовано рекомендації щодо шляхів підвищення рівня національної безпеки в процесі реалізації виробничо-експортного потенціалу України.

Ключові слова: виробничо-експортний потенціал (ВЕП); національна безпека; експорт; внутрішній ринок; промисловість.

Постановка проблеми. Унаслідок світової кризи, економічний добробут багатьох країн істотно постраждав. Крім того, стала вкрай очевидною вразливість ринків як наслідок глобалізації. Для мінімізації ризику зовнішніх загроз необхідне максимально ефективне використання внутрішнього потенціалу розвитку країни. Промисловість нашої країни є потужною рушійною силою для розвитку економіки та інфраструктури країни. Економічна сутність потенціалу означає можливість розвитку, яка полягає у створенні товарів, матеріальному виробництві. Стан вітчизняної промисловості відображає ефективність використання потенціалу розвитку країни.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Питання виробничого, експортного потенціалу та їхнього впливу на стан національної безпеки держави є об'єктом уваги вітчизняних та зарубіжних науковців. Зазначимо, що серед дослідників не сформовано єдиного підходу до того, який шлях розвитку найбільш ефективний: фокус на внутрішній ринок, зовнішній ринок чи збалансована робота в обох напрямках. Серед учених, які акцентують на важливості балансу та роботи з внутрішнім споживачем для уникнення надмірної імпортозалежності економіки, - Ю. Ю. Донець, Д. М. Стеченко [1-2] та інші відомі науковці. Зарубіжні дослідники, зокрема представники Бостонської школи, аналітики та бізнес-експерти привертають увагу до проблем розвитку, які пов'язані з неефективністю структури виробництва, розривом зв'язку між науковим середовищем та потребами бізнесу, що знижує ефективність їх співпраці та негативно впливає на рівень інноваційності економіки [3, 4, 7]. Вітчизняні дослідники наголошують на тому, що в сучасних умовах побудова аналітичних, зокрема для здійснення прогнозу розвитку, моделей утруднена внаслідок уточнень статистичних даних, які призводять до певного викривлення результатів. Крім того, співмірність даних порушується й тим, що міжнародна статистика щодо України не буде зазнавати аналогічних корегувань (вилучення із сукупних розрахунків певних територіальних одиниць).

Мета статті - сформулювати визначення виробничо-експортного потенціалу, проаналізувати стан його реалізації в Україні та його вплив на національну безпеку України, створити рекомендації щодо трансформації виробничо-експортного потенціалу в контексті безпеки його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Створення продукту передбачає не лише наявність окремих ресурсів. Їх необхідно з'єднати з продуктивними силами, інфраструктурою, що в сукупності дозволяє перетворити сировину на готовий конкурентний продукт. У працях сучасних українських та зарубіжних дослідників значна увага приділяється таким компонентам економічного потенціалу країни, як виробничий та експортний потенціал. Виробничий потенціал найчастіше визначають як максимальний обсяг випущеної продукції, зокрема, таке визначення запропонував Ю. Донець в [1, с. 28]. Експортний потенціал визначають як частку ринку, яка належить вітчизняним виробникам [2].

Сучасна дієва експортна стратегія повинна враховувати продуктову безпеку країни-експортера. Неефективна робота з внутрішнім ринком в Україні призвела до того, що в більшості товарних груп із високим рівнем доданої вартості вітчизняні товари витіснені імпортними аналогами. Отже, з огляду на національну безпеку (стан економіки, який забезпечує її самовивітання та розвиток), пропонуємо таке визначення виробничо-експортного потенціалу (ВЕП): ВЕП - сукупність природних, кадрових ресурсів, підприємницьких здібностей, технологій, необхідних для створення конкурентної продукції для задоволення потреб внутрішнього та зовнішнього ринку з метою зміцнення міжгалузевих виробничих зв'язків, покращення платіжного балансу, підвищення рівня життя населення. ВЕП є складною категорією, яка впливає на стан національної безпеки держави (рис. 1).

Наявність унікальних копалин на території України створює передумови успішного розвитку металургії, хімічної та деревообробної промисловості, сільського господарства та інших галузей. Ще одна передумова успішного економічного розвитку України здобута завдяки високому показнику людей із вищою освітою. На початку 2014 року в промисловості цей показник знаходився на рівні 25 %, 15 % у сільському господарстві та 67 % у секторі фінансових і страхових послуг. Аналізуючи співвідношення середньогалузевої заробітної плати до мінімальної, промисловість та сільське господарство значно поступаються сфері фінансових послуг, страхування, торгівлі. Така динаміка пояснює невисокий процент молодих фахівців, задіяних у промисловому виробництві - 33 %, 25 % у сільському госпо-

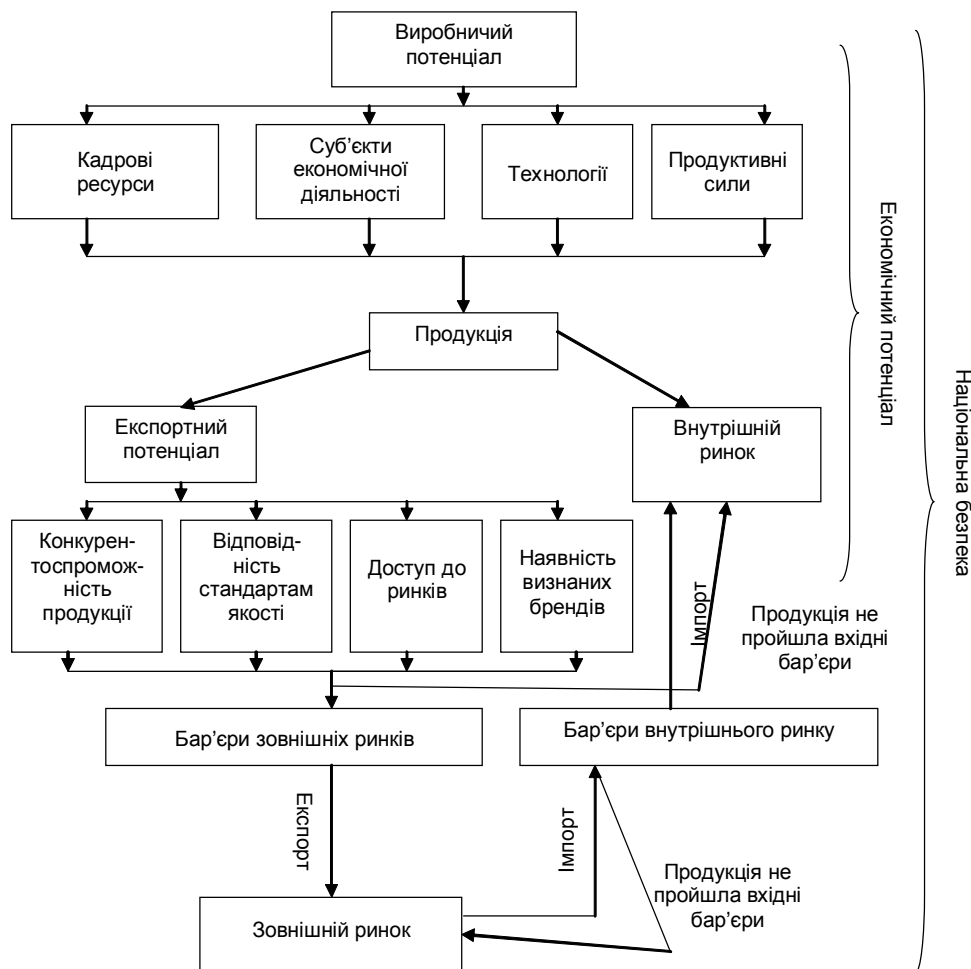

Рис. 1. Взаємозв'язок національної безпеки та ВВП.

дарстві станом на початок 2014 року. У сфері торгівлі, фінансовому і страховому секторі цей показник є значно вищим - 50 %.

Екстенсивний підхід до розвитку промисловості, недостатнє фінансування модернізації виробництва призвели до того, що зношеність основних фондів вітчизняного виробництва сягнула критичної позначки. У найгіршому стані знаходяться сфери видобутку та розподілу енергоресурсів. Продукція вітчизняного виробництва стає менш конкурентною за ціновим критерієм. Це пов'язано з тим, що, незважаючи на послаблення національної валюти, вітчизняна промисловість значною мірою залежна від імпортованих енергоносіїв та певних видів сировини. Порівняльний аналіз енерговитрат в Україні та інших країнах СНД виявляє, що енергозалежність вітчизняної промисловості, за середніми показниками, є нижчою на 40 %.

Значна частка валютних надходжень забезпечується завдяки продукції чорної металургії. У той же час позиції на зовнішніх ринках можуть істотно погіршитись, оскільки резерв зниження собівартості за умов відсутності технологічних змін та модернізації устаткування майже повністю вичерпано. Виробництво сталі у РФ та США порівняно з Україною є більш енергоефективним на 14 % та 60 % відповідно. Застарілі технології загострюють ризик забруднення довкілля. У РФ рівень забруднення водних ресурсів, пов'язаний з роботою металургійної промисловості, удвічі нижчий, ніж в Україні (6 % - це середній показник для РФ).

З 2006 р. зберігається негативна тенденція зниження обсягу реалізованої інноваційної продукції в Україні. Згідно з даними Boston consulting group [3-5], за інноваційним рейтингом, який урахує внесок наукових розробок у соціальне забезпечення країни, політичну ситуацію, якість освіти, Україна займає 63 з 141 позицій. Протягом років незалежності основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти підприємств. На другому місці за обсягами фінансування - кошти іноземних інвесторів та інші джерела фінансування. Найменша частка в обсязі фінансування інновацій - кошти Державного бюджету (табл. 1).

Фінансування інновацій та реалізація цих проектів потребує значних ресурсів, які, урахувавши невисоку рентабельність виробництва та незадовільну ситуацію щодо обсягу оборотних коштів, може виділити не кожне підприємство. Ця теза підтверджується тим, що найбільш інноваційно активними за формою власності в Україні є акціонерні товариства з кількістю працівників від 1 тис. осіб. Низькі обсяги фінансування проектів із коштів Державного бюджету свідчать про те, що держава має вкрай незначний вплив на формування вектору розвитку економіки, зокрема на перехід до вищого технологічного рівня виробництва, а програми розвитку промисловості є здебільшого декларативними.

Товарна структура вітчизняного експорту складається з більш як 100 позицій. Водночас основу валютних

Таблиця 1. - Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні за 2000-2014 рр., %

Роки	Джерела фінансування			
	Власні кошти підприємств	Кошти Державного бюджету	Кошти іноземних інвесторів	Інші джерела
2000	79,64	0,44	7,57	12,35
2001	83,90	2,83	2,97	10,30
2002	71,07	1,51	8,76	18,66
2003	70,21	3,04	4,25	22,50
2004	77,22	1,40	2,48	18,91
2005	96,41	0,49	2,75	9,04
2006	96,41	1,86	2,86	10,68
2007	73,72	1,33	2,97	21,98
2008	60,56	2,81	0,96	35,67
2009	65,02	1,60	19,03	14,35
2010	59,35	1,08	29,97	9,59
2011	52,92	1,04	0,40	45,64
2012	63,90	1,95	8,67	25,48
2013	72,92	0,26	13,11	13,71
2014	84,98	0,04	1,80	8,74

Розраховано автором за [6].

надходжень експортерів забезпечують продукти неорганічної хімії (10 %), вугілля (24 %), чорні метали (31 %), сіль, сірка, штукатурні матеріали, цемент (28 %). Для того, щоб дати кількісну оцінку динаміці вітчизняного ВЕП, ми вираховували його економічну сутність. Розрахунок здійснювався з використанням офіційних статистичних даних щодо розвитку вітчизняної промисловості, сільського господарства, за формулами 1-3 (рис. 2).

$$EP = \left(\frac{E_{\text{ксп}}}{ВВП} \right) \div ЧН, \quad (1)$$

де EP - експортний потенціал, $E_{\text{ксп}}$ - обсяг експорту, $ВВП$ - обсяг ВВП, $ЧН$ - чисельність населення.

$$ВП = \left(\frac{ОРП}{ВВП} \right) \div ЧЗГ, \quad (2)$$

де $ВП$ - виробничий потенціал, експортний потенціал, $ОРП$ - обсяг реалізованої продукції, $ВВП$ - обсяг ВВП, $ЧЗГ$ - чисельність зайнятих у галузі. За формулою (2) розраховано потенціал промисловості та сільського господарства.

Інтегральний показник ВЕП ($ІВЕП$) розраховано за формулою (3).

$$ІВЕП = \left(\frac{Вир.П}{ЧЗГ} + \frac{Вир.Сг}{ЧЗГ} \right) * K, \quad (3)$$

де $Вир.П$ - обсяг виробленої продукції промисловості, $Вир.Сг$ - обсяг виробленої продукції сільського господарства, $ЧЗГ$ - чисельність зайнятих у галузі, K - індекс конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі України.

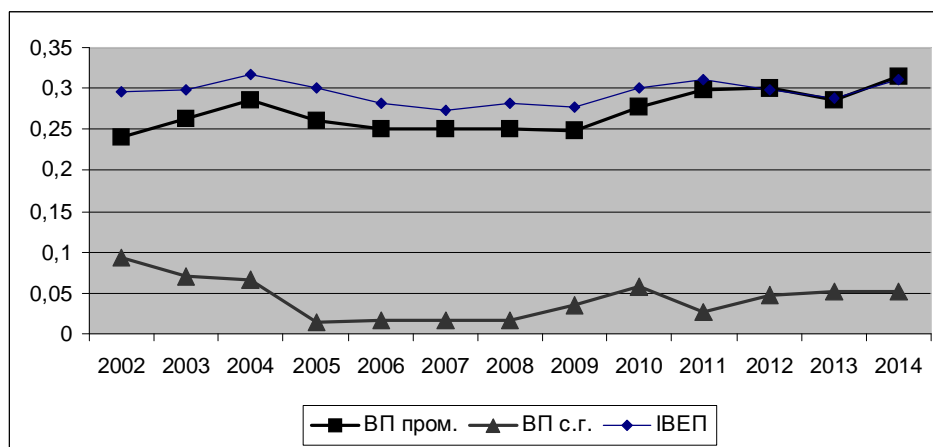

Рис. 2. Динаміка вітчизняного експортного потенціалу 2002-2014 рр.

Розраховано автором за [6].

Здійснений аналіз дозволив виявити, що для динаміки розвитку вітчизняного ВЕП протягом досліджуваного періоду істотні коливання не були характерними. Незначне зростання 2008-2009 рр. пов'язано з девальвацією національної валюти. За умов переоснащення виробничої бази та збільшення ступеня локалізації ви-

робництва курсові коливання могли б сприяти істотному розширенню присутності вітчизняних товарів на зовнішніх ринках. Зростання, яке, всупереч економічній та політичній ситуації, спостерігається за показниками 2013-2014 рр., пов'язане, перш за все, з уточненням статистичних даних (виключення кількох

територіальних одиниць з розрахунків сукупних показників по Україні).

Тенденція зниження ВЕП сільського господарства може загострити імпортозалежність та питання продуктової безпеки країни, що формує значні ризики для національної безпеки. Ще одним негативним фактором є зниження поголів'я великої рогатої худоби в Україні. Для промисловості, як ми зазначали раніше, загрозливим для подальшого ефективного розвитку є критична зношеність основних фондів.

Упродовж років незалежності географія зовнішньоторговельних операцій України значно розширилась і налічує більш ніж 150 країн-партнерів. З метою аналізу ефективності зовнішньоторговельних зв'язків України ми застосували методику DEA-аналізу. Усі моделі є орієнтованими на вхід. До аналізу було включено три укрупнені товарні групи, а саме: машини, чорні метали, готові харчові продукти. Аналіз показав, що Україна зберегла відносні конкурентні переваги протягом 2002-2014 рр. У названих товарних групах, крім того, вони справляють істотний вплив на формування валютної

виручки України. У групі товарів машинобудування частка експорту локомотивів до РФ (2011-2014 рр.) становила 58 %, 39 % продукції експортувалось до Латвії, 2 % - Литви, 3 % - до В'єтнаму. Таким чином, ці країни були основними торговельними партнерами України згідно з даними митної статистики України. Середня частка експорту чавуну до Італії, Туреччини, США за аналогічний період становила 34 %, 31 % та 17 % відповідно. У товарній групі готових харчових продуктів основними партнерами залишаються РФ - 29 %, Молдова - 19 %. 12 % такої продукції експортується до Казахстану.

Ми проаналізували ефективність торговельних зв'язків з основними торговельними партнерами України протягом 2002, 2013, 2014 рр., що охоплює докризовий та кризовий період. Входами для моделей слугували такі індикатори: обсяг вітчизняного експорту в розрізі товарної групи; обсяг імпорту товарів групи країною-партнером зі світу. Виходами моделей було обрано такі індикатори: індекс розвитку, ВВП на душу населення. Результати аналізу наведені на рисунках 3-5.

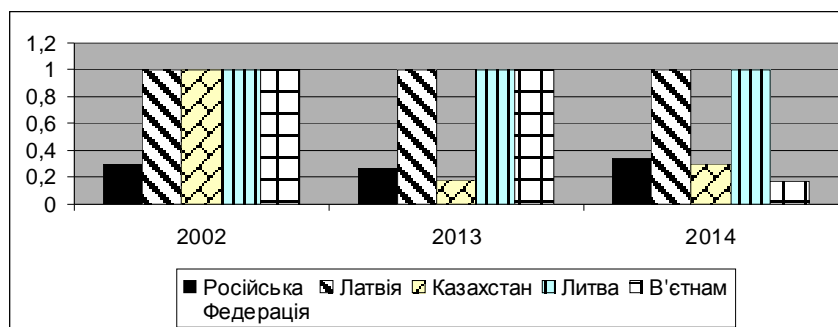

Рис. 3. Результати DEA-аналізу ефективності зовнішньоторговельних операцій по товарній групі "Машини".
Розраховано автором за [6-8].

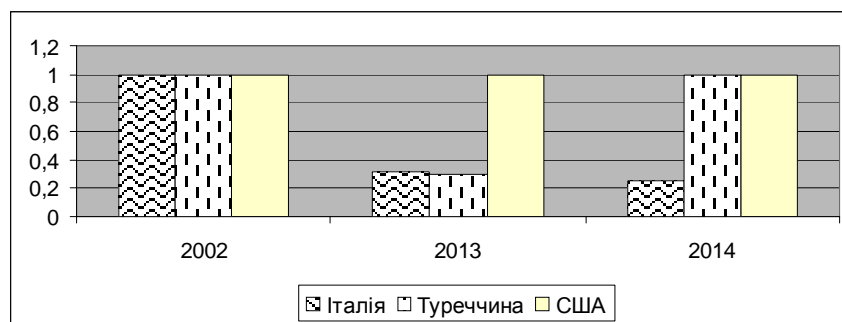

Рис. 4. Результати DEA-аналізу ефективності зовнішньоторговельних операцій по товарній групі "Чорні метали".
Розраховано автором за [6-8].

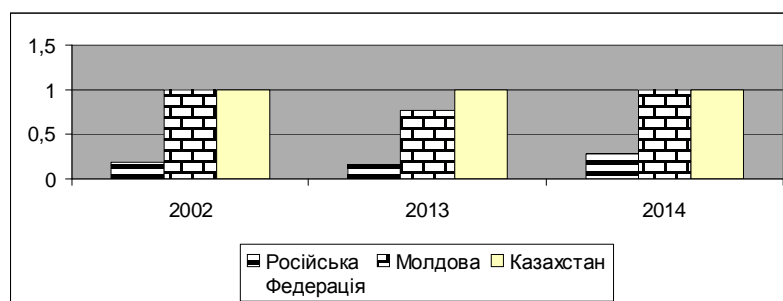

Рис. 5. Результати DEA-аналізу ефективності зовнішньоторговельних операцій по товарній групі "Готові харчові продукти".
Розраховано автором за [6-8].

Оскільки моделі орієнтовані на вхід, значення показника більше 1 свідчить про ефективність, якщо ж значення менше 1 - про неефективність торговельних зв'язків у процесі реалізації ВЕП у розрізі товарних груп з країнами-партнерами. Перша модель (товарна група "Машини") ілюструє, що найбільш ефективними є торговельні відносини з Латвією та Литвою. Ефективність торговельних зв'язків із В'єтнамом знизилась у 2014 р. Спостерігається позитивна тенденція покращення ефективності співпраці з Казахстаном. Найменш ефективними виявились торговельні відносини з РФ. Потенціал покращення торговельних зв'язків ускладнений загостренням політичного конфлікту, введенням торговельних санкцій, посиленням вектору імпортозаміщення в РФ. Україні вкрай важливо підвищувати конкурентоспроможність своєї продукції та розширювати її присутність на перспективних ринках, таких як ринки Америки, Азії. Це пов'язано з тим, що, незважаючи на поживлення інвестиційної активності, у тому числі в країнах СНД, активізується діяльність, спрямована на імпортозаміщення, інвестування в нові розробки, купівлю патентів та технологій. Доцільно скористатись можливістю участі у спільних проєктах розробки сучасного устаткування та модернізації виробничої бази, стимулювати внутрішній попит.

Ефективність експорту чорних металів найбільша в співробітництві із США та Туреччиною. Італія демонструє збільшення попиту на чорні метали на зовнішньому ринку, що свідчить про потенційну можливість розширити присутність вітчизняного виробника на ньому. Для торговельної групи "Готові харчові продукти" найбільш ефективними є зовнішньоторговельні зв'язки з Казахстаном та Молдовою. Найменш ефективною є співпраця по даній товарній групі з РФ. Незважаючи на значний обсяг ринку, на заваді ефективному співробітництву стають не лише конфліктна ситуація, а й невідповідності стандартів якості. Зокрема, це стосується молочної продукції вітчизняного виробництва, кондитерських виробів. Вітчизняним виробникам необхідно активно забезпечити їх відповідність міжнародним стандартам. Загалом, протягом кризового періоду для вітчизняних експортерів залишаються проблемними процедури купівлі-продажу валюти на міжбанківському валютному ринку, вимога щодо обов'язкового продажу 75 % валютної виручки, втрати на курсових різницях.

У контексті безпеки реалізації ВЕП актуальним є аналіз насиченості внутрішнього ринку вітчизняними товарами. Вихідними даними для розрахунків слугували статистичні дані Державної служби статистики України щодо обсягів зовнішньої торгівлі, виробництва товарів у розрізі товарних груп, згідно з класифікатором промислових товарів. Аналіз даних за період 2002-2014 рр. виявив, що в усіх товарних групах сукупна частка імпорту у внутрішньому споживанні перевищує порогове значення та знаходиться на рівні 34,43 %. Серед продовольчих товарів середнє значення цього показника знаходиться на рівні 11,4 %, що не становить загрози національній безпеці в контексті продовольчої забезпеченості. Для інших товарних груп, як-от: риба, морепродукти, харчові консерви, сир, кисломолочні продукти - спостерігається збільшення частки товарів імпортного виробництва. За умов подальшого погіршення бази тваринництва цей показник може набути критичних значень.

У групі непродовольчих товарів імпортозалежність України є більш високою - 47,31 %; 68,93 % - імпортозалежність для товарів легкої промисловості; 87,11 % - імпортозалежність у групі "Комп'ютерна та обчислювальна техніка"; 59,44 % - медичні та ортопедичні матеріали, що загалом свідчить про таку загрозу для національного господарства, як деградація промисловості країни.

З метою перевірки гіпотези нераціональності зовнішньоторговельних операцій, а саме: необхідності компенсації потреб внутрішнього ринку за рахунок імпорту, ми здійснили регресійний аналіз у програмному пакеті STATISTICA 7.0, проаналізувавши обсяги експорту, частки вітчизняної продукції на внутрішньому ринку, фактори, які впливають на ВЕП, залежність виробництва від обсягів імпорту, вплив обсягів експорту на задоволеність потреб внутрішнього ринку вітчизняними продуктами впродовж 2002-2014 рр.

Перевірка впливу обсягів експорту на частку вітчизняної продукції, обсяг виробництва залежно від обсягів імпорту здійснювалась з метою перевірки гіпотези нераціональності експортної політики в розрізі товарних груп. Для проведення такого аналізу Міністерство економічного розвитку й торгівлі України надало інформацію про динаміку та актуальний стан економічної безпеки України. Проведені розрахунки підтвердили гіпотезу, що політика у сфері зовнішньої торгівлі призводить до того, що в Україні стрімко підвищується імпортозалежність та вразливість економіки до зовнішніх факторів впливу. Пряма залежність між обсягом імпорту та виробництва спостерігається в таких товарних групах: текстильне виробництво, виробництво хімічних речовин та хімічної продукції, виробництво металопродукції, машинобудування. Це свідчить про значну залежність галузей від імпортної сировини. У такому випадку курсові коливання послаблюють конкурентні позиції вітчизняних товарів, що пов'язано зі збільшенням кінцевої вартості продукції.

На державному рівні не збираються статистичні дані, не здійснюється маркування частки залучення власне вітчизняної продукції в готовому виробі. За таких умов є підстави стверджувати, що насправді частка вітчизняної продукції на внутрішньому ринку значно нижче розрахункової. Крім того, імовірно, частково продукція, декларована як вироблена в Україні, є лише результатом збирання з імпортних частин / обробки імпортної сировини. Так, рівень використання власного наукового потенціалу є незадовільним, а в перспективі така тенденція може призвести до подальшої деіндустріалізації, технологічної залежності, примітивізації виробництва.

Економетричний аналіз впливу експорту на задоволеність внутрішнього ринку вітчизняною продукцією показав такі результати: зворотний зв'язок виявлено в товарних групах: риба, харчові продукти, кондитерські вироби, взуття, годинники, меблі. Це свідчить про надмірну зовнішню орієнтацію вітчизняного виробництва, ігнорування потенціалу внутрішнього ринку, потреби якого задовольняються здебільшого імпортною продукцією. Лише товарні групи: алкогольні напої, автомобілі та автотовари мають прямий зв'язок між досліджуваними індикаторами, ведеться робота як на внутрішньому ринку, так і з орієнтацією на експорт. Тим не менше, продукція вітчизняного машинобудування займає дуже незначну частку ринку, зазнає значного конкурентного тиску імпортних аналогів.

Цей ефект посилюється використанням тінювих схем у торговельних операціях, що негативно впливає на стан національного господарства як у цілому, так і на галузі промисловості зокрема.

На базі статистичних даних про обсяги експортно-імпорتنних операцій України протягом 2001-2014 рр. ми розрахували значення показника відносної конкурентної переваги експорту в розрізі товарних груп (формула (4)).

$$C1 = (E_i / E_c) / (I_i / I_c), \quad (4)$$

де E - експорт, i - товарна група, C - сукупний обсяг вітчизняного експорту, I - імпорт.

Порівняно з базовим 2002 р. зростання значення показника відносної конкурентоспроможності відбулось за такими товарними групами: жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти рослинного походження; готові харчові продукти; засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби. Зниження значення цього показника за досліджений період відбулось у групах: живі тварини та продукція тваринництва; продукція рослинного походження; продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості; шкури необроблені, шкіра вичищена; взуття, головні убори, парасольки; недорогочінні метали та вироби з них; твори мистецтва. Серед товарних груп, де спостерігалось підвищення показника відносних конкурентних переваг, виділено такі: живі тварини та продукція тваринництва, м'ясо та їстівні субпродукти; молоко та молочні продукти, яйця, мед.

За методом К-середніх задано 5 кластерів, значення $p < 0,05$, тобто різниця між отриманими кластерами є значущою. У кластерному аналізі розглянуто товарні групи вітчизняного експорту за укрупненою класифікацією, в яких виявлено конкурентну перевагу та сальдо зовнішньої і сальдо внутрішньої торгівлі в розрізі відповідних груп.

До першого кластера увійшли такі товарні групи: жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти рослинного походження; зернові культури; недорогочінні метали та вироби з них; чорні метали. До другого кластера віднесено товарні групи: руди, шлаки та зола; насіння і плоди олійних рослин; залізничні або трамвайні локомотиви, шляхове обладнання, деревина й вироби з деревини. Третій кластер складається з таких товарних груп: залишки й відходи харчової промисловості; продукти неорганічної хімії; вироби з чорних металів; молоко та молочні продукти, яйця, мед; сіль, сірка, штукатурні матеріали, цемент. До складу четвертого кластера входять такі товарні групи: готові харчові продукти, продукти із зернових культур; аеронавігаційні або космічні апарати; меблі; хутряна сировина. Найчисельнішим за кількістю товарних груп є п'ятий кластер, до якого увійшли: свинець і вироби з нього; інші недорогочінні метали; м'ясо та харчові субпродукти; одяг текстильний; плавучі засоби морські або річкові; друкована продукція; продукти переробки овочів, плодів; цукор і кондвироби з цукру; мідь і вироби з міді; продукція борошномельно-круп'яної промисловості, добрива.

У першому кластері значення показника відносної конкурентоспроможності знаходиться в проміжку від 4,34 до 18,02, середнє значення показника становить 9,96. У другому - середнє значення знаходиться на рівні 5,29, третьому - 3,18, четвертому - 2,57 і п'ятому - 2,21.

Така ситуація є вкрай незадовільною, оскільки найбільш конкурентоспроможні на сьогодні експортні групи в основному представлені сировинними товарами, товарами з низькою доданою вартістю, за винятком товарних груп залізничні локомотиви та літальні апарати, плавучі засоби, морські або річкові, які віднесені до II та V кластерів відповідно. Неefективне використання потенціалу легкої промисловості підтверджується тим, що в основному товари цієї галузі наразі знаходяться в кластері V, якому відповідає низький рівень відносної конкурентоспроможності. Те саме стосується хімічної промисловості. Як зазначалось раніше, причинами втрати ринків збуту, втрати конкурентних позицій є критична зношеність основних фондів, низький рівень енергоefективності виробництва на рівні суттєвої енергозалежності економіки України від імпорتنних енергоносіїв, кадрові проблеми галузей, зокрема старіння професійного складу тощо.

Висновки

Ми здійснили економетричний аналіз у розрізі віково-кадрової компоненти, залежності показника конкурентоспроможності від зрушення в рівновазі зовнішньоторговельного сальдо товарних груп, залежності задоволеності потреб внутрішнього ринку продукцією вітчизняної промисловості від коливань конкурентоспроможності торговельних груп; наявність зв'язку між економічною компонентою національної безпеки та рівнем конкурентоспроможності вітчизняних товарів, між індикатором економічної безпеки та рівнем відносної експортної конкурентоспроможності товарних груп на основі офіційних статистичних даних Міністерства фінансів та Державної служби статистики України за 2002-2014 рр. Для аналізу було обрано товарні групи, за якими виявлено, що відносна конкурентна перевага країни була збережена станом на 2014 рік.

Прямий вплив стану безпеки зовнішньої торгівлі (відношення експорту до імпорту) спостерігається для товарної групи добрива. Для інших восьми товарних груп, а саме: готові харчові продукти, м'ясо та харчові субпродукти, продукти неорганічної хімії, продукти рослинного походження, насіння й плоди олійних рослин - спостерігається зворотній зв'язок. Не виявлено зв'язку для таких товарних груп: готові харчові продукти, інші недорогочінні метали, друкована продукція, свинець та вироби з нього, вироби із чорних металів, мідь і вироби з міді, сіль, сірка, цемент, штукатурні матеріали, продукти із зернових культур, цукор і кондвироби із цукру, хутряна сировина, плавучі засоби морські або річкові, деревина й вироби з неї, залишки та відходи харчової промисловості, аеронавігаційні апарати, жири, олії, чорні метали.

Прямий вплив відносної конкурентоспроможності на насиченість внутрішнього ринку вітчизняними товарами виявлено в таких товарних групах: алкоголь, текстильні товари, галантерейні товари. Зворотний зв'язок характерний для товарної групи меблі.

Рівень відносної конкурентоспроможності товарних груп впливає на рівень економічної компоненти національної безпеки так: зворотній зв'язок для товарних груп вироби з чорних металів та чорні метали. Прямий зв'язок характерний товарних груп: молочні продукти, яйця, мед, продукти неорганічної хімії. Не встановлено зв'язку для таких товарних груп: добрива, готові харчові продукти, продукти переробки плодів та овочів, інші

недорогоцінні метали, текстильний одяг, м'ясо, харчові субпродукти, меблі, друкована продукція, цукор та кондитерські вироби з нього, деревина та вироби з неї, продукція борошномельної промисловості, авіонавігаційні космічні апарати, насіння та плоди олійних рослин, зернові. Такий результат підтверджує, що надмірна сировинна спрямованість вітчизняного виробництва та експорту негативно впливає на стан національної безпеки. Товарні групи з більшою доданою вартістю та більш глибоким ступенем переробки представлені в структурі виробництва та експорту в незначних обсягах, таких, що не справляють істотного впливу на стан економічної компоненти національної безпеки України. У більшості товарних груп є прихована частка імпорту. У результаті незначна концентрація вітчизняного виробництва є важелем підвищення вразливості промисловості та внутрішнього ринку щодо впливу зовнішніх, неконтрольованих шоків впливів. Указана негативна тенденція погіршується неоднозначним та суперечливим вектором економічного розвитку держави протягом усієї історії незалежності України.

Виявлені проблеми вітчизняного ВЕП можуть водночас стати ключем до їх розв'язання. Для цього потрібен послідовний та комплексний підхід. Саме таким чином можливо вирішити проблему сировинної спрямованості промислового розвитку, підвищити ступінь

локалізації виробництва, залучити та втримати кваліфікованих спеціалістів, створити нові канали збуту продукції. Загалом заходи повинні знаходитись у відповідності до цілей та визначеної стратегії національної безпеки України для мінімізації впливу зовнішніх шоків факторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донец Ю. Ю. Эффективность использования производственного потенциала / Ю. Ю. Донец. - К. : Знание, 1978.
2. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика / Д. М. Стеченко. - [2-ге вид.]. - К. : Вікар, 2002. - 295 с.
3. The Boston Consulting Group [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.bcg.com>.
4. The Manufacturing Institute [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.themanufacturinginstitute.org>.
5. Аналитический портал ВКурсе [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://vkurse.ua/ua/business/v-ukraine-nedyat-britanskogo-myasa.html>.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Worldbank [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://wits.worldbank.org>.
8. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/>.

Гершуненко Юлія,

главный экономист по работе с VIP-клиентами отдела розничного бизнеса ПАТ АКБ "Львов"

ПРОИЗВОДСТВЕННО-ЭКСПОРТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ УКРАИНЫ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА СОСТОЯНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В статье проводится анализ категории производственно-экспортный потенциал, ее структурных элементов и динамики использования продуктивных сил для создания продукции, конкурентоспособной на внутреннем и внешнем рынках. Выделены проблемные сферы реализации потенциала отечественной промышленности и сформированы рекомендации повышения уровня национальной безопасности в процессе реализации промышленно-экспортного потенциала Украины.

Ключевые слова: производственно-экспортный потенциал (ПЭП); национальная безопасность; экспорт; внутренний рынок; промышленность.

Hershunenکو Yulia,

Chief economist of VIP clients servicing of Retail Business Department of PJSC Bank Lviv

INDUSTRIAL-EXPORT POTENTIAL AND ITS IMPACT ON UKRAINE NATIONAL SECURITY

The article explores industrial-export potential, its components and dynamics of production forces involved in the creation of goods competitive on external and internal markets. Research comprises sensitivities of domestic industry and recommendations aimed at increase of national security level in the course of Ukraine' industrial-export potential realization.

On the basis of official statistics provided by Ukrainian and international sources we tested efficiency of export strategy of Ukraine and its impact on country national security. It was revealed that regardless good prerequisites for industrial development, country is highly dependent to external markets fluctuations. One of the risk factors detected in the course of our analysis is a tendency of domestic goods comparative advantage deterioration during 2002-2014 years. For years internal market potential was ignored and it caused almost uncontrolled substitution of domestic products by competitive products of foreign origin. At the same time market share of some products which reveal competitive is insignificant.

In order to increase export strategy efficiency it should correspond to national security agenda. It means control over trade risk level, product security, quality standard control and other instruments available on the government level. Offered measures aimed at economic growth and higher level of Ukraine' national security created based on math modeling results.

Key words: industrial-export potential (IEP); national security; export; internal market; industry.

REFERENCES

1. Donets Yu. Yu. (1978), Efficiency of industrial potential use, Znannya, Kyiv (rus).
2. Stechenko D. M. (2002), Placement of productive forces and regionalistics, Vikar, Kyiv, 295 p. (ukr).
3. The Boston Consulting Group (the official website), available at: <http://www.bcg.com> (access date 01 December 2015) (engl).
4. The Manufacturing Institute (the official website), available at: <http://www.themanufacturinginstitute.org> (access date 01 December 2015) (engl).
5. Analytical resource Vcourse (the official website), available at: <http://vkurse.ua/ua/business/v-ukraine-ne-edyat-britanskogo-myasa.html> (access date 01 December 2015) (rus).
6. Ukraine State Statistics Service (the official website), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (access date 01 December 2015) (ukr).
7. Worldbank (the official website), available at: <http://wits.worldbank.org> (access date 01 December 2015) (engl).
8. State Tax Service of Ukraine (the official website), available at: <http://sfs.gov.ua/> (access date 01 December 2015) (ukr).

© Гершуненко Юлія

Надійшла до редакції 19.11.2015

УДК 331.104.2:332.14

ГИЛКА МАРИНА,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фундаментальної, прикладної та загальноекономічної підготовки Інституту управління природними ресурсами ВНЗ "Університет економіки та права "КРОК", м. Коломия

ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті проаналізована існуюча на сьогодні демографічна ситуація, зайнятість сільсько-го населення, рівень продуктивності праці та заробітної плати в аграрному секторі економіки України.

Запропоновано розробити єдину концепцію зрівноваженого розвитку сільських територій України, яка б ґрунтувалася на "Стратегії інтелегентного і зрівноваженого розвитку, який сприяє суспільній активності", що використовується країнами ЄС, та включала підтримку зайнятості на сільських територіях і допомогу в збереженні соціальних структур на селі; покращення сільської економіки й підтримку диверсифікації; урахування структурної різноманітності сільськогосподарських систем, покращення кондиції малих підприємств та розвиток місцевих ринків; запровадження для сільських населених пунктів міських стандартів рівня якості життя.

Ключові слова: сільські території; сільське населення; аграрний сектор; аграрні підприємства; трудовий потенціал.

Постановка проблеми. Економічна криза 1990-х років, процеси трансформації та реформування аграрного сектора, що не мали наукового обґрунтування, чіткого визначення етапів та відбувалися протягом незначного проміжку часу, призвели до того, що протягом майже чверті століття знижувалися обсяги аграрного виробництва, результати діяльності аграрних підприємств були незадовільними, споживання ресурсів малоефективним або ж узагалі неефективним. Усі ці причини зумовили не лише соціально-економічний занепад аграрного сектора економіки України, але й призвели до деградації сільських територій, поглиблення демографічної кризи на селі та значного зuboжіння селян.

Характер розвитку сільської економіки на сьогодні, на жаль, є монофункціональним, основою її є аграрне виробництво, важливим завданням якого є забезпечення зайнятості сільського населення та підвищення його мотивації до життя й праці на селі. Натомість аграрне виробництво здебільшого малоефективне й у багатьох випадках функціонує тільки тому, що на сільських територіях немає інших видів діяльності, а наслідком усього цього є низький рівень доходів сільського населення. Своєю чергою ефективність аграрного виробництва визначається наявністю, станом і структурною комплексністю всіх його факторів. В їхній триєдиній сукупності - земля, праця, капітал - рівнозначну з іншими складовими роль відіграє жива праця, носієм якої виступає трудовий потенціал.